

Foreign Office,
November 2nd, 1917.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet

"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country".

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Jewish Federation.

בשם מלכות הולנד הראשונה: הצהרת בלפור

23

אלור מלקיט

קראו פרק זה והשיבו:

1. פרטו את עיקרי הצהרת בלפור.
2. מדוע ניתן לראות בפרסום הצהרת בלפור הישג מרכזי לתנועה הציונית?
3. מדוע עוררה הצהרת בלפור התלהבות מסויגת בתנועה הציונית?
4. מהם הגורמים שהביאו את בריטניה לפרסם את הצהרת בלפור?
5. אילו תגובות עוררה הצהרת בלפור בקרב הציונים, המשתלבים והערבים?

בפרקים 21-22 (ראו עמ' 173 - 174, 183 - 184) עסקנו בהתלבטות, שהייתה בתנועה הציונית במהלך מלחמת העולם הראשונה, בנוגע לשאלה באיזה מהצדדים הלוחמים לתמוך. ראינו כי בעלי גישות שונות, שפעלו בתנועה הציונית בתקופה זו, ניהלו מגעים מקבילים עם נציגי המעצמות השונות. חיים וייצמן, ששהה באותה התקופה באנגליה, שאף להביא את התנועה הציונית לתמוך בבריטניה.

לאחר משא ומתן, שהתקיים בין וייצמן ואנשיו לבין בריטניה, החליטה ממשלת בריטניה בשלהי שנת 1917 לפרסם הצהרת אהדה לשאיפות התנועה הציונית. הצהרה זו נקראה **הצהרת בלפור**, על שם שר החוץ הבריטי שהיה חתום עליה.

פרסום ההצהרה היווה הישג עצום עבור התנועה הציונית. לראשונה בהיסטוריה מעצמה מרכזית בעולם הצהירה באופן רשמי, כי היא מכירה ביהודים כלאום, ומכירה בתנועה הציונית כמייצגת של הלאום היהודי. ממשלת בריטניה הביעה בפומבי תמיכה בשאיפותיה של התנועה הציונית בארץ ישראל. למעשה, התנועה הציונית הצליחה להשיג את שאיפתו המרכזית של הרצל: השגת צ'רטר¹⁵⁹, ולקדם את יעדיה, כפי שנקבעו בתכנית באזל. עובדה זו גרמה להתלהבות עצומה בתנועה הציונית, והיו שראו בכך אות לביאת המשיח. יחד עם זאת, כפי שנראה בהמשך, הצהרת בלפור לא הייתה מסמך בעל תוקף מחייב ובריטניה יכולה הייתה לסגת מרוחו בכל שלב, תוך הדגשת ההסתייגויות המופיעות בו. לכן, למרות ההתלהבות העצומה שעוררה ההצהרה בקרב מיליוני יהודים בעולם, קבלתה הייתה מלווה גם במידה מסוימת של אכזבה.

בפרק זה נלמד על תוכן ההצהרה, על משמעות ניסוחה, על המניעים שהביאו את בריטניה לפרסמה ועל התגובות העיקריות שעוררה הכרזה זו בקרב יהודים וערבים.

159 להרחבה על תפיסתו המדינית של הרצל ועל מגעיו המדיניים ראו פרק 9 (עמ' 79 - 87).

ו. מאכנה של הצהרת בלפור

לאחר שממשלת בריטניה הביעה נכונות עקרונית לפרסם הצהרת תמיכה בשאיפות הציוניות, התקיימו דיונים ממושכים בינה לבין התנועה הציונית לגבי הנוסח המדויק של ההצהרה. בסופו של דבר פרסמה ממשלת בריטניה, ביום 2.11.1917 את הנוסח הבא הידוע כהצהרת בלפור:

לורד רוטשילד היקר¹⁶⁰,

בעונג רב הנני מוסר לך, בשם ממשלת הוד מלכותו, את ההצהרה הבאה של אהדה לשאיפות הציוניות היהודיות, שהוגשה לקבינט ואושרה על ידו:
"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה את ייסודו של בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל ותפעל במיטב מאמציה להקלת השגתה של מטרה זו, מתוך הנחה ברורה שלא יעשה שום דבר שיש בו כדי לפגוע בזכויות האזרחיות או הדתיות של עדות לא יהודיות הקיימות בארץ ישראל, או בזכויותיהם ובמעמדם המדיני של היהודים בכל ארץ אחרת".
אכיר לך תודה אם תביא הצהרה זו לידיעתה של ההסתדרות הציונית.

שלך בכנות
ארתור בלפור.

Foreign Office,
November 2nd, 1917.

Dear Lord Rothschild,

I have much pleasure in conveying to you, on behalf of His Majesty's Government, the following declaration of sympathy with Jewish Zionist aspirations which has been submitted to, and approved by, the Cabinet

"His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a national home for the Jewish people, and will use their best endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country".

I should be grateful if you would bring this declaration to the knowledge of the Jewish Federation.

חסמך הצהרת בלפור; 1917. (ארכיון ציוני מרכזי)

160 הלורד רוטשילד שימש כנשיא כבוד של הפדרציה הציונית באנגליה.

ניתן לחלק את תוכנה של ההצהרה למספר סעיפים עיקריים:

- ❖ **אהדה לצינונות:** ממשלת בריטניה מביעה אהדה כלפי רעיון הקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל, אשר, על פי התפיסה המקובלת באותם הימים, כללה את האזורים משני עברי הירדן.
- ❖ **הקלה על מימוש הרעיונות הצינוניים:** ממשלת בריטניה מבטיחה להקל על הקמת הבית הלאומי.
- ❖ **שמירה על זכויותיהם של מי שאינם יהודים:** הקמת הבית הלאומי לא תפגע בקבוצות הלא יהודיות שחיו בארץ.
- ❖ **שמירה על זכויות היהודים בעולם:** הקמת הבית הלאומי לא תפגע בזכויותיהם ובמעמדם של היהודים החיים בארצות השונות בעולם ואשר לא שאפו לעלות לארץ ישראל ולהיות חלק מהמפעל הצינוני.

2. הקליים הציונים הנהגוה הנהגה בארץ ו הנהגה הצינוני

אף כי פרסום ההצהרה היווה הישג עבור התנועה הצינונית, קריאה מדוקדקת של ההצהרה מראה כי מנקודת הראות של התנועה הצינונית יש בהצהרה מספר קשיים הנובעים מתכניה ומהאופן בו נוסחה:

- ❖ **העדר מחויבות מעשית ומפורשת לבית הלאומי היהודי:** ממשלת בריטניה הקפידה לנסח את ההצהרה באופן שלא ייתפס כהתחייבות מפורשת. עובדה זו באה לידי ביטוי מספר פעמים במילים שבהם בחרו מנסחי ההצהרה להשתמש:
 - ♦ "...בעונג רב הנני מוסר לך את ההצהרה הבאה של אהדה לשאיפות הצינוניות..."
 - ♦ "...ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה את ייסודו של בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל..."
 - ♦ "...ותפעל במיטב מאמציה להקלת השגתה של מטרה זו..."בניסוחים אלה לא ניתן למצוא שום התחייבות מעשית ומפורשת של הבריטים כלפי הרעיונות הצינוניים.
 - ❖ **העדר מחויבות כלפי המוסדות הצינוניים:** ההצהרה אינה כוללת התחייבות בריטית לשתף את התנועה הצינונית בתהליך בניין הבית הלאומי.
 - ❖ **העדר הגדרה גיאוגרפית של תחומי הבית הלאומי:** ההצהרה אינה מגדירה במפורש את ארץ ישראל כולה כשטח שעליו יקום הבית הלאומי, אלא מציינת רק שהבית יקום בארץ ישראל. על פי ניסוח זה ניתן היה להקים את הבית הלאומי רק על חלק משטחה של ארץ ישראל.
 - ❖ **העדר הגדרה מפורשת של המושג בית לאומי:** הבריטים נמנעו מלפרט כיצד יוקם הבית הלאומי ומה תהיה דמותו המדינית. כך למשל ההצהרה אינה מחייבת אותם לאפשר ליהודים לעלות לארץ ישראל באופן חופשי ואינה מחייבת אותם למידת העצמאות שממנה ייהנו היהודים. כלומר, לא ניתן ללמוד מתוך ההצהרה אם במסגרת הבית הלאומי יקבלו היהודים ריבונות מלאה, אוטונומיה⁴ בדרגות שונות, או שההתיישבות היהודית תהיה כפופה לריבונות בריטית.
 - ❖ **הבעת הסתייגות מתמיכה מוחלטת בצינונות:** הבריטים דרשו שהקמת הבית הלאומי לא תפגע:
 - ♦ ב"עדות הלא יהודיות הקיימות בארץ ישראל", כלומר - בערבים.
 - ♦ "ובזכויותיהם ובמעמדם המדיני של היהודים בכל ארץ אחרת...", כלומר - ביהודים המשתלבים⁵ שהתנגדו לשאיפות התנועה הצינונית ואשר דרשו את הוספת משפט זה.בדברים אלה הבהירו הבריטים כי תמיכתם בפעילות הצינונית אינה בלתי מסויגת וכי היא תינתן תוך התחשבות בערבים שחיו בארץ וביהודים שהתנגדו לצינונות.
- עיקרו של דבר: הצהרת בלפור נוסחה על ידי הבריטים בקפידה רבה, כמקובל בהצהרות דיפלומטיות. הצהרה זו הייתה למעשה הצהרת כוונות שבה הודיעה בריטניה באופן רשמי על תמיכתה בצינונות. עם זאת, נוסח ההצהרה מאפשר לבריטניה מרחב פעולה רב, בהתאם להתפתחויות עתידיות ולנסיבות הפוליטיות המשתנות.

3. הנהגים להביאו אפרסום הנהגה

קיימת כיום מחלוקת בין ההיסטוריונים החוקרים את הנושא בשאלה מהו הגורם המרכזי שהביא את בריטניה לפרסם את הצהרת בלפור. מחלוקת זאת נובעת מהעובדה שקשה למצוא אינטרס בריטי ברור שהצהרת בלפור משרתת אותו. ההיסטוריונים מעלים

מספר הסברים אפשריים העשויים להסביר את החלטת בריטניה לפרסם את הצהרת בלפור:

❖ **מצבה הנואש של בריטניה לקראת סוף מלחמת העולם הראשונה:** ישנם היסטוריונים הטוענים כי הרקע למתן הצהרה קשור לקיפאון שהתפתח בין הצדדים הלוחמים במלחמת העולם הראשונה ולמצב הקשה שאליו נקלעה בריטניה. כדי להיחלץ ממצב זה ניסו המדינאים הבריטיים להיאחז בכל אמצעי שעשוי היה לסייע להם להביא להכרעה במלחמה, ולכן פנו לגורמים שונים, ובכלל זה גם לגורמים שיכולתם לסייע למאמץ המלחמתי לא הייתה משמעותית וברורה. כך למשל, במסגרת מגמה זו, ניסו הבריטים לגייס את ערביי המזרח התיכון למרד באימפריה העות'מנית ששלטה באזור, למרות יכולותיהם הצבאיות המוגבלות. היסטוריונים אלה מאמינים כי ההסבר ההגיוני ביותר לפרסום הצהרה קשור לעובדה זו, למרות שיכולתם של היהודים לתרום למאמץ המלחמתי הישיר הייתה פחותה אף מזו של הערבים.

❖ **אמונה מופרזת בכוחם של היהודים בעולם:** ישנם היסטוריונים הסבורים כי במידה מסוימת הבריטים היו שותפים לתפיסות האנטישמיות שרווחו אז באירופה ביחס להשפעתם ולעוצמתם הפוליטית והכלכלית של היהודים. על פי תפיסה זו הבריטים היו מעוניינים בתמיכת היהודים כדי להשיג כמה יעדים הקשורים למלחמה:

- ♦ בריטניה האמינה שהיהודים החיים בארצות הברית מסוגלים להפעיל לחץ על ממשלתם ולגרום לכך שארצות הברית תצטרף למלחמה לצד בריטניה.
- ♦ בריטניה ציפתה שהיהודים בקיסרות הרוסית יפעילו לחץ על ממשלתם כדי שהקיסרות, שעדיין לחמה נגד גרמניה, לא תפרוש מהמלחמה. ציפייה זו הייתה מבוססת על האמונה שרוב היהודים בקיסרות הרוסית הם ציונים. דבר נוסף שחיזק את האמון בכוחם של היהודים להשפיע על ממשלת הקיסרות הרוסית הייתה העובדה שאחוז היהודים במפלגה הקומוניסטית היה גבוה.
- ♦ בריטניה חששה שגרמניה תקדים אותה ותפרסם הצהרת תמיכה ביהודים לפני שבריטניה תספיק לעשות זאת, דבר שייתן יתרון לגרמנים (השלטון הגרמני אכן שקל פרסום הצהרה הדומה להצהרת בלפור).
- ♦ בריטניה רצתה להיעזר בהון היהודי כדי לשקם את כלכלתה לאחר המלחמה.

❖ **שיקול אסטרטגי:** מדינאים בכירים באימפריה הבריטית ייחסו חשיבות אסטרטגית לשליטה בארץ ישראל עבור קיום האימפריה שניהלו. מכיוון שבריטניה ראתה בהודו את **היהלום שבכתר** הבריטי, כלומר – את החלק החשוב ביותר באימפריה, הם שאפו להבטיח את דרכי המעבר אליה, ובשל כך **חשו צורך לחזק את שליטתם בתעלת סואץ ובמי הים התיכון**. קרבתה של ארץ ישראל לתעלה, והעובדה שארץ ישראל שכנה לחופי הים התיכון, יכולים היו לסייע לבריטים להשיג יעד זה. בנוסף, **הבריטים סברו שבית לאומי יהודי בארץ ישראל, שיהיה קשור בבריטניה, יוכל להקל על שליטתם בארץ.**

מאחורי סכרה זו עמדו הנחות היסוד הבאות:

- ♦ **בראשית המאה העשרים האווירה הבינלאומית לא הייתה נוחה עוד לכיבושים נוספים של המעצמות הקולוניאליות.** בראשית המאה ה-20 שררה אווירה בינלאומית אשר הכירה בזכותן של קבוצות לאום להגדרה עצמית (דבר זה בא לידי ביטוי בנאום **ארבע עשרה הנקודות**¹ שנשא וודרו וילסון, נשיא ארה"ב, בפני הקונגרס האמריקאי בינואר 1918, כשנה לפני תום המלחמה).
- ♦ הקמת בית לאומי ליהודים בארץ ישראל הייתה עשויה לסייע להציג את ההשתלטות הבריטית על ארץ ישראל כשחרור ולא ככיבוש.
- ♦ **גם צרפת שאפה לשלוט על ארץ ישראל, כמו גם על ארצות נוספות במזרח התיכון.** הקמת בית לאומי ליהודים בארץ ישראל הייתה עשויה לנתק את ארץ ישראל מיתר ארצות המזרח התיכון ולבלום השתלטות צרפתית אפשרית על הארץ. על פי הסכם שנחתם בין בריטניה לבין צרפת בשנת 1916 (**הסכם סייקס-פיקו**)² נועדו חלקיה הצפוניים של הארץ להימסר לשליטת צרפת, וחלקה המרכזי של הארץ אמור היה להימסר לרשות בינלאומית משותפת שתנוהל על ידי צרפת, בריטניה והקיסרות הרוסית. רק חלקיה הדרומיים של הארץ נועדו להימסר לשליטת בריטניה.
- ♦ צרפת הייתה אמנם בעלת בריתה של בריטניה במלחמת העולם הראשונה, אך בריטניה חיפשה דרך לחמוק ממחויבויותיה כלפי צרפת ולקבל שליטה על כל ארץ ישראל. בריטניה נעזרה בהצהרת בלפור כדי לתרץ באמצעותה את השתלטותה על ארץ ישראל, וכדי למנוע מהצרפתים כל דריסת רגל בה.

♦ **גם התנועה הלאומית הערבית המתפתחת שאפה לשלוט על ארץ ישראל.** בין השנים 1915 - 1916 קיימה בריטניה משא ומתן עם חוסיין, השריף של מכה, אשר טען כי הוא מייצג את האומה הערבית. משא ומתן זה התנהל באמצעות חליפת מכתבים בין סר הנרי מקמהון, הנציב הבריטי העליון במצרים, לבין חוסיין וזכה לכינוי **מכתבי מקמהון-חוסיין**. במסגרת משא ומתן זה התחייבה בריטניה לתמוך במתן עצמאות לערבים, אך הבריטים ניסחו את התחייבויותיהם באופן מעורפל. מתוך הדברים לא היה ברור אם ארץ ישראל נועדה להיכלל בתחומי **העצמאות הערבית**.

בריטניה חששה שחברי התנועה הלאומית הערבית יעניקו ל**מכתבי מקמהון-חוסיין** פרשנות רחבה, אשר תדרוש את מסירת ארץ ישראל לידיה. בריטניה הסתייעה בהצהרת בלפור כדי לאותת לערבים כי לא תוכל לכלול את ארץ ישראל בתחומי העצמאות הערבית.

❖ **מניעים דתיים:** על פי תפיסה דתית, שהתקיימה בבריטניה כמה מאות שנים קודם להצהרת בלפור ואשר התחזקה במאה ה-19, היה **צורך דתי-נוצרי בחזרת היהודים לארצם**. על פי תפיסה זו יש צורך לתקן את העיוות ההיסטורי שנוצר כאשר היהודים דחו את ישו הנוצרי. חידוש החיים הלאומיים של העם היהודי בארץ ישראל, כפי שמובטח בכתבי הקודש, יאפשר את התגלותו השנייה של ישו, ובפעם הזו היהודים יאמינו במשיחיותו והדבר יביא לגאולה כלל אנושית. במהלך המאה ה-19 הייתה אמונה זו ידועה בציבור הרחב ובקרב פוליטיקאים בכירים, גם אם לא כולם ראו אותה כמציונותית.

❖ **אהדה כנה לציונות:** פוליטיקאים בכירים בבריטניה, שהבולטים שבהם בתקופה זו היו ראש הממשלה לוי ג'ורג' ושר החוץ הלורד בלפור, תמכו בציונות בשל נימוקים מוסריים. הם סברו שליהודים מגיע לחיות בבית לאומי משלהם. הם גם **האמינו שהקמת הבית הלאומי היהודי יכולה לכפר על העוול ההיסטורי שגרמה הנצרות ליהודים במהלך ההיסטוריה**. התמיכה בעם היהודי נועדה לסייע לתקן את העוול ההיסטורי שנגרם ליהודים ולהשיב ליהודים כגמולם על שנתנו לעולם הנוצרי את התנ"ך.

תפיסת עולם זו, שקיבלה תאוצה בבריטניה במהלך המאה ה-19, לא הייתה קשורה למניעים דתיים, אלא לתפיסת הבריטים את תפקידם בהיסטוריה: רבים בבריטניה ייחסו לאומה הבריטית תפקיד מרכזי בהיסטוריה האנושית ושאפו להביא את בשורת הקידמה לכל בני האדם בעולם. במסגרת תפיסה זו נתפס הסיוע ליהודים כחלק מתפקידם המוסרי של הבריטים בעולם.

❖ **קשריו של חיים ויצמן עם אנשי ממשל בריטיים בכירים:** לאחר שהבריטים הגיעו למסקנה כי פרסום הצהרת תמיכה בתנועה הציונית תשרת את מטרותיהם, הם השתמשו במגעים שקיימו קודם לכן עם נציגי התנועה הציונית. **ישנם היסטוריונים הסבורים כי תרומתו של חיים ויצמן לפרסום ההצהרה הייתה מרכזית**. במהלך מלחמת העולם הראשונה סבל הצבא הבריטי ממחסור באצטון שהיה דרוש לצורך ייצור דינמיט לפגזי תותחים. ויצמן, שבנוסף לתפקידו בתנועה הציונית היה כימאי, סייע בפיתוח שיטה לייצור אצטון מתירס. עובדה זו קרבה את ויצמן למרכז השלטון בבריטניה ואפשרה לו לנהל עם הבריטים משא ומתן בשם התנועה הציונית. ממשלת בריטניה, שכאמור חשה במידה מסוימת של מחויבות כלפיו, החליטה לגמול לו על תרומתו למאמץ המלחמתי באמצעות פרסום הצהרת בלפור. **יש לציין כי מרבית ההיסטוריונים אינם מדגישים את חשיבותו של גורם זה.**

סימול 2!

ההסברים השונים שמעלים ההיסטוריונים אינם סותרים אלה את אלה, ויש אף שהם משלימים אלה את אלה.

4. התגובות והצהרת בלפור

כפי שראינו קודם לכן, הצהרת בלפור היוותה מיפנה היסטורי בתולדות העם היהודי והתנועה הציונית. בשל כך התקבלה ההצהרה, בדרך כלל, בהתלהבות רבה בקרב היהודים בעולם ובייחוד בקרב הציונים שבהם. יחד עם זאת התברר כי הפרסום עורר אכזבה, ולעיתים אף דאגה בקרב מספר מעגלים:

א. הציונים מצילים אכזבה מנוסח הוהכרזה

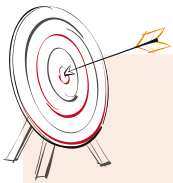
קריאת הנוסח המדויק של ההכרזה עוררה אכזבה בקרב ציונים רבים אשר ציפו להתחייבויות מפורשות יותר של השלטון הבריטי לרעיונות הציוניים.

ב. היהודים המסתגלים מצילים דאגה לאגרים

יהודים משתלבים, שחיו בעיקר בארצות מרכז ומערב אירופה, שאפו להשתלבות מלאה בחברות בהן חיו. יהודים אלה חששו שפרסום הצהרה מעין זו עלול לחזק את טיעוניהם של גורמים אנטישמיים שפעלו באירופה ואשר טענו כי היהודים הם לאום נפרד, כי יש לבטל את האמנציפציה וכי יש לסלק את היהודים שחיו באירופה אל הבית הלאומי שיוקם בארץ ישראל.

ג. מבני התנועה הלאומית הערבית מצילים את מפני פלישה לסאיפוגיה

בשנת 1917 עם פרסום הצהרת בלפור עדיין נמצאה התנועה הלאומית הערבית בשלבי התעוררותה הראשוניים, ולכן פרסום ההכרזה לא עורר גל גדול של מחאה בעולם הערבי. יחד עם זאת, עוררה הצהרה זו התנגדות בקרב חברי התנועה הלאומית הערבית, אשר ראו בארץ ישראל כאזור המשותף למרחב הערבי. התנגדות זו היוותה את אחד מביטויי הראשוניים של רגש הלאומיות הערבי המתגבש. בין השאר העלו הערבים את הטענה כי הצהרת בלפור מנוגדת להתחייבויות שניתנו להם על ידי הבריטים במהלך מלחמת העולם הראשונה (במסגרת **מכתבי מקמהון-חוסיין**)

בקצרה - מה למדנו עכשיו?

❖ תכניה המרכזיים של הצהרת בלפור:

- הבעת אהדה לציונות
- הבעת נכונות להקל על מימוש הרעיונות הציוניים
- דרישה לשמור על זכויותיהם של מי שאינם יהודים
- דרישה לשמור על זכויות היהודים בעולם

❖ הקשיים העולים מניסוח ההצהרה מנקודות ראותה של התנועה הציונית:

- העדר מחויבות מעשית מפורשת לבית הלאומי היהודי
- העדר מחויבות כלפי המוסדות הציוניים
- העדר הגדרה גיאוגרפית של תחומי הבית הלאומי
- העדר הגדרה מפורשת של המושג בית לאומי
- הבעת הסתייגות מתמיכה מוחלטת בציונות

❖ הגורמים שהביאו לפרסום ההצהרה:

- מצבה הנואש של בריטניה לקראת סוף מלחמת העולם הראשונה
- אמונה מופרזת בכוחם של היהודים בעולם
- צורך אסטרטגי לחזק את שליטת בריטניה בתעלת סואץ ובמי הים התיכון. הבריטים סברו שתמיכה בהקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל תקל עליהם לנמק את החלטתם להשתלט על הארץ.
- מניעים דתיים
- אהדה כנה לציונות.
- קשריו של חיים וייצמן עם אנשי ממשל בריטיים בכירים

❖ התגובות להצהרת בלפור:

- **הציונים** הביעו התלהבות רבה, אך ניסוח ההצהרה עורר מידה מסוימת של אכזבה.
- **יהודים משתלבים** הביעו דאגה שקידום הרעיון של בית לאומי ייפגע בהשתלבותם בארצות מגוריהם.
- **חברי התנועה הלאומית הערבית** הביעו חשש שפרסום ההצהרה ייפגע בשאיפותיהם הלאומיות.

קטעי מקור

קטע מספר 1

ההיסטוריונית ברברה טוכמן על המניעים שהביאו את בריטניה לפרסם את הצהרת בלפור¹⁶¹:

"... בימינו אי אפשר עוד כמעט להעריך כדין את התפקיד שמילאה הדת בהיסטוריה הפוליטית, החברתית והכלכלית של ימים עברו. אין אנו יכולים לעשות זאת מפני שאנו חסרים אותה. הדת איננה חלק מחיינו; כלומר, לא במידה שאפשר להשוותה לתפקיד שמילאה בחייהם של אנשים שקדמו למאה העשרים. אבל המאה העשרים בת היא לתשע עשרה, ואם במאה העשרים קיבלה עליה אנגליה להשיב את עם ישראל לארץ ישראל הרי זה משום שהמאה התשע עשרה פעלה במידה רבה מתוך מניעים דתיים... [התנועה האוונגלית] מני וגמור היה עימה להביא לידי כך שכל השאר... ייקחו חלק באותה גאולה - ובמיוחד אמורים הדברים ביהודים. כי היהודים היו הציור. בלעדיהם לא תיתכן כל התגלות שנייה."

1 מדוע, לפי הערכה זו, פרסמו הבריטים את הצהרת בלפור?

2 הציגו את השיקולים הדתיים, שדחפו את בריטניה לפרסם את הצהרת בלפור. כיצד באים שיקולים אלה לידי ביטוי בדברים אלה?

3 הציגו גורם נוסף שהביא להצהרת בלפור, אשר איננו נזכר בקטע זה.

קטע מספר 2

חיים וייצמן על השפעתם של היהודים המשתלבים על נוסח הצהרת בלפור¹⁶²:

"...מן הראוי לציין... [כני] כמה שהייתה קטנה חברת [היהודים] הלא-ציונים בעלי הכוונה [לשבש את המשא ומתן] - האופוזיציה הפעילה הייתה קטנה ממנה. ועדיין היה בידה לגרום צרות רבות. ועל כן חיכינו בדאגה רבה לתשובת הממשלה."

ב- 17 באוגוסט יכולתי לכתוב אל פליכס פראנקפורטר בארצות-הברית: 'הנוסח הוגש למשרד-החוץ [הבריטי] וקיבל את הסכמתו, ושלשום שמעתי, שגם ראש-הממשלה (ליד ג'ורג') מסכים לו'. היה עוד צורך, כמובן, באישור קאבינט המלחמה - אבל מתוך חוות-דעת אישיות מפי חבריו, לא היה אף צל של ספק, שאם לא תבוא התערבות מבחוץ - אך ורק מצד היהודים! [מתנגדי הציונות] - יאושר הנוסח [הציוני, כפי שהוגש לממשלת בריטניה]..."

דבר אחד ברור: התנגדותו של [אדווין] מונטאגיו [יהודי שהיה חבר בקבינט הבריטי] בצירוף ההתקפות הנשנות של קבוצת [היהודים] האנטי-ציונים הקטנה במשך חודשים - מכתביהם אל המערכות, החוברות... שיחותיהם הקדחתניות עם פקידי הממשלה - הן הן שהביאו לידי נוסח-הפשרה, שהציע לנו קאבינט-המלחמה לאחר ימים אחדים..."

1 מדוע המתין וייצמן בדאגה רבה לתשובת הממשלה הבריטית?

2 מדוע כינה וייצמן את הנוסח הסופי של הצהרת בלפור "נוסח פשרה"?

3 מה היו מניעי התנגדותם של היהודים המשתלבים, שאליהם מתייחס וייצמן בדבריו, לפרסום ההצהרה?

161 מעובד מתוך: ברברה טוכמן, **התנ"ך והמרב**, (זמורה ביתן; תל אביב: 1987), עמ' 157 - 158.

162 במשא ומתן שהתקיים בין התנועה הציונית לממשלת בריטניה לפני מתן ההצהרה, הגישו הציונים את ניסוח ההצהרה באופן שהיה רצוי עבורם. הבריטים עיינו בנוסח הציוני ולאחר שביצעו בו מספר שינויים פרסמו את נוסח ההצהרה המוכר כיום כ**הצהרת בלפור**. מעובד מתוך: חיים וייצמן, **מסע ומעש**, (שווקן; תל אביב וירושלים; תשי"ב), עמ' 204 - 209.

קטע מספר 3

חיים וייצמן על השעה בה קיבל את הצהרת בלפור¹⁶³:

"...בשעה שהקאבינט [הבריטי] היה בישיבה, שבה נתאשר הנוסח הסופי [של ההצהרה], המתנתי אני בחוץ... סייקס הוציא אלי את התעודה בקריאה: 'ד"ר וייצמן, בן זכר!'
אכן - בתחילה לא מצא הבן חן בעיני. לא לנער הזה התפללתי. אך ידוע ידעתי, כי יוצאים אנו למסע גדול... פרק חדש נפתח לפנינו, מלא מכשולים חדשים, אך לא בלי רגעים גדולים..."

- 1 מה הייתה תחושתו הראשונית של וייצמן כאשר קיבל את נוסח ההצהרה?
- 2 מה ניתן ללמוד מדברי וייצמן: "...ידוע ידעתי, כי יוצאים אנו למסע גדול...", על תחושותיו ביחס להכרזה?
- 3 מדוע התקבל פרסום הצהרת בלפור ברגשות מעורבים בקרב הציונים?

קטע מספר 4

עיתון "הצפירה" על הצהרת בלפור¹⁶⁴:

"...בשבוע שעבר הגיעו אלינו שתי ידיעות מלונדון: אחת הביאה לנו את ההודעה הרשמית של הממשלה האנגלית, כי היא תאזור את כל כוחותיה ליצירת ארץ מושב לאומית בעד העם העברי בפלשתינה; והשנייה, כי גם ממשלות הקואליציה [מדינות ההסכמה] כבר מסכימות לעיקרי התכנית הזאת. על עצם חשיבותן של שתי הידיעות האלה אין להרבות דברים. **נתקיים במלואו חזון רוחו של הרצל במדינת היהודים' שלו.** הפרובלמה [(הבעיה)] הציונית כבר הייתה עתה לאחת השאלות הפוליטיות היותר חשובות של כל הממלכות הגדולות בתבל. עתה כבר ברור הדבר כ[אור ב]צהרים, כי הפרובלמה הציונית תעלה על שולחן קונגרס השלום; ואם כבר תעלה אז בטוחים אנו, כי **לא תרד בלי פתרון רצוי לעם העברי...**"

- 1 אילו ידיעות מביא העיתון לקוראיו?
- 2 מה חשיבותן של ידיעות אלה בעיני הכותב? בססו את תשובתכם על הקטע.

קטע מספר 5

כרוז שפרסם חוסא קאזם אל חוסייני, מראשי הערבים בארץ ישראל, לקראת ביקור הלורד בלפור בארץ (1925):¹⁶⁵
"כרוז כללי!"

החליטה האומה הפלשתינאית להביע, ביום הכנסו של לורד בלפור לפלשתינה, פה אחד ובלב אחד, את מחאתה נגד הצהרת בלפור והוצאתה אל הפועל ותעמוד היא בזקניה ובנעריה באותו היום להוכיח לכל העולם שאין היא אומה שתתן להבלע על ידי הצהרת בלפור... באותו היום, יום הרביעי החל ב- 25 במרץ 1925, תשבות כל האומה מעבודתה ותלך אל כנסיותיה ומסגדיה בכדי לכרוע ברך ולהשתחוות לפני בורא העולם ולבקש שירחיק מתוכה את הסכנה הזאת העומדת לפניה... תחי האומה הערבית הפלשתינאית!
תחי אחדות בניה! הלאה הצהרת בלפור!..."

- 1 איזו קריאה מפנה קאזם אל חוסייני אל הערבים?
- 2 מדוע עוררה הצהרת בלפור את התנגדותם של חברי התנועה הלאומית הערבית?
- 3 מה, לדעתכם, ניתן ללמוד ממועד פרסום הכרוז, כשמונה שנים לאחר פרסום ההצהרה, על התגבשותה של הלאומיות הערבית בעת פרסום הצהרת בלפור?

163 מעובד מתוך: חיים וייצמן, שם, עמ' 208 - 209.

164 הצפירה, 29.11.1917. מאמר המערכת. העיתון יצא לאור בורשה. ההדגשות במקור.

165 נעימה ברזל, מקימים מדינה, אילן פפה, "האינטרס הבריטי במזרח התיכון", (הקיבוץ המאוחד, רכס, מכללת אורנים), עמ' 104.

אלה

מדוע עוררה הצהרת בלפור את התנגדותם של יהודים משתלבים וחברי התנועה הלאומית הערבית?